

Eesti NSV Põllumajanduse Ministeerium

**Eesti tumeda- ja valgepealiste
varavalmivate liha-villalammaste
boniteerimise ajutine juhend**

Tallinn 1959.

22598

Kinnitan:

E. Tõnurist

Eesti NSV põllumajanduse minister

19. märtsil 1959. a.

Eesti tumeda- ja valgepealiste
varavalmivate liha-villalammaste
boniteerimise ajutine juhend

CH

VRHIKOGU

2

Tartu Riikliku Oikee
Raamatukogu

44849

ARHIIVKOGU

I BONITEERIMISE ULESANNE

1. Boniteerimise eesmärgiks on määrata lammaste aretusväärtust suguloomadena, aluseks võttes nende kompleksset hindamist. Boniteerimine viiakse läbi lammaste otsese hindamise teel antud majandi konkreetsetes tootmistingimustes, kasutades ühtlasi söötmis- ja pidamistingimuste ning lammaste jõudlusomaduste kindlakstegemisel tootmis-zootehnilise arvepidamise andmeid.

2. Boniteerimise alusel määratakse kõikidele loomadele boniteerimise (aretusväärtuse) klass ja loomad jagatakse tootmisrühmadesse. Kontrollitakse aretusrühma koosseisu või selle puudumisel moodustatakse aretusrühm. Koostatakse paarituse-, söötmise- ja noorloomade üleskasvatamise plaanid ja valmistatakse ette materjalid tõufarmide hindamiseks.

II BONITEERIMISE LÄBIVIIMISE JA ORGANISEERIMISE KORD

1. Lammaste boniteerimine tuleb läbi viia kõigis jõudluskontrolli teostatavates lambafarmides. Kusjuures mittetõufarmides viivad seda läbi majandi zootehnikud või rajooni tõuaretuse- või peazootehnik. Tõufarmides ja tõufarmi kandidaatides boniteerivad lambaid tõulava zootehnikud.

2. Lammaste boniteerimine usaldatakse zootehnikutele-boniteerijatele, kellel on eri ettevõlmitus lammaste boniteerimise alal või zootehnikutele, kel on täielik (lõpetatud) kõrgem või keskmine zootehniline haridus ja kes omavad lammaste boniteerimise alal praktilist tööstaaži.

3. Boniteerimise eel tuleb zootehnik-boniteerijal kontrollida kõikide tõukirjade pidamise õigsust ja tutvuda zootehnilise arvestuse andmetega. Samuti peab olema enne boniteerimise algust ettekujutus antud karja väärtusest ja selle veterinaar-sanitaarsest seisukorrast.

4. Pärast karja ülevaatus tuleb zootehnik-boniteerijal teha kindlaks tööliste, inventari ning materjalide vajadus boniteerimise läbiviimiseks.

5 Boniteerimisel tuleb zootehnik-boniteerijal isiklikult kontrollida numbrite õigsust, mis nummerdamisel on kõrva märgitud.

6. Lammaste boniteerimisel tuleb igas majandis rangelt silmas pidada kõiki veterinaar-profülaktilisi reegleid.

III EESTI TUMEDAPEALINE LAMBATOUG

Soovitud tõutüüp. Eesti tumedapealised lambad on valge villaga, mis katab tihedalt kogu lamba keret. Villaga on kaetud ka kukal, otsmik ja pea kuni silmadeni, sagedasti kuni nina otsani. Eesjalad on villaga kaetud kuni randmeliigesteni ja tagajalad kuni sõrgatsiliigesteni. Villaga katmata nina ja jalgade osal kasvab lühike tume karv. Ninapeegel on ühtlaselt tumeda pigmendiga. Villkatte all olev nahk on roosa. Musti karvu ja musti nahalaike villaga kaetud kehal peetakse veaks. Talled sünnivad sageli halli või halli- ja valgelaiulise villkattega, mis aga hiljem muutub täiesti ühtlaselt valgevärviliseks villaks.

Pea on keskmise suurusega, laia otsmikuga ja võrdlemisi lühikese ninaga, sarvedeta. Kõrvad on paksud, väikesevõitu ja asetsevad loodisendis.

Kael on lühike, paks ja liitub sujuvalt pea ning rinnaga. Mõnikord esineb kaelal 2—3 väikest nahavolti.

Rind on lai ja sügav, hästi kaarduvate roietega, pisut etteulatutu rinnakuga. Turi on lihasterikas, tugev ja liitub ühtlaselt seljajoonega, ilma turjakühmu moodustamata.

Selg ja lanne on pikad ja sirged. Selg ja lanne moodustavad ühise sirgjoone, ilma märgatavate ristluukühmudeta ja tühemeteta. Lanne on pikk ja lihasterikas.

Laudjas on lai, keskmise pikkusega ja sirge, mitte luipu. Saba on pikk ja ulatub tavaliselt kannaliigesteni. Saba on kaetud villaga.

Jalad on tugevad, sirge seisuga ja võrdlemisi madalad. Sõrad on tumedad, tugevad ja läikivad.

Tõutüübilt ja toodangulaadilt on eesti tumedapealised lambad varavalmivad poolpeenvillalised liha-villalambad.

Olenevalt lammaste aretusväärtusest ja produktiivsusest jagatakse boniteerimisel **eesti tumedapealised lambad 4 klassi**, kusjuures esimese klassi loomade hulgast valitakse eliit-klassi lambad. (Väljaspoole klassi kuuluvaid lambaid ei kasutata enam tõuaretuses). Klassidesse määramisel võetakse aluseks järgmised minimaalsed nõuded:

Eliitklassi kuuluvad suured, tugeva konstitutsiooniga, hästi arenenud luustikuga ja kehaehitusega lambad, kes rahuldavad

ülalkirjeldatud soovitud tõutüübi nõudeid ja omavad eliitklassi lammastele vastavat kehakaalu ning villatoodangut.

Eliitklassi jäära eluskaal peab täiskasvanult olema vähemalt 90 kg ja aastane villatoodang vähemalt 4,5 kg. Uttede eluskaal peab olema täiskasvanult vähemalt 60 kg ja aastane villatoodang vähemalt 3,5 kg. Villa säugu kõrgus vähemalt 9 sm; villa peenus 50—58 kvaliteediline. Villak on täiesti ühtlik pikkuselt ja peenuselt ning tihe, kinnise säuguga. Villa säbarus selgelt väljendunud. Kõhu, jalgade ja pea kattumus villaga on hea. Puhasvillamäär vähemalt 50%.

Esimesse klassi kuuluvad suured tugeva konstitutsiooniga, hästi arenenud luustikuga ja lihavormidega lambad, kes omavad tünjat keret ja on ilma välimiku vigadeta. Jäärade eluskaal peab olema vähemalt 80 kg ja aastane villatoodang vähemalt 4,0 kg. Uttede eluskaal olgu vähemalt 55 kg ja aastane villatoodang 3,0 kg. Villa säugu kõrgus 7,5 sm; villa peenus 50—58 kvaliteeti. Villak peab olema täiesti ühtlik pikkuselt ja peenuselt, tihe, kinnise säuguga, hea säbarusega. Kõhu, jalgade ja pea kattumus villaga olgu hea. Puhasvilla määr vähemalt 50%.

Teise klassi kuuluvad normaalselt arenenud keskmise suurusega tugeva konstitutsiooniga ja täiesti rahuldava kehaehitusega, madalajalgset, villa suunda kalduvad lambad. Jäärade eluskaal peab olema vähemalt 70 kg ja aastane villatoodang vähemalt 3,5 kg. Uttede eluskaal vähemalt 50 kg ja aastane villatoodang 2,5 kg. Villa säugu kõrgus vähemalt 7 sm; villa peenus 50—58 kvaliteedi numbrit. Villak on täiesti ühtlik pikkuselt ja peenuselt, tihe, kinnise säuguga. Kõhu, jalgade ja pea kattumus villaga on hea. Puhasvilla määr vähemalt 50%.

Kolmandasse klassi kuuluvad normaalselt arenenud, väiksemad kuid rahuldava kehaehitusega lambad. Jäärade eluskaal peab olema vähemalt 60 kg ja aastane villatoodang vähemalt 3,0 kg. Uttede eluskaal peab olema vähemalt 45 kg ja aastane villatoodang vähemalt 2,0 kg. Villa säugu kõrgus olgu vähemalt 6,0 sm. Villa peenus vähemalt 50 kvaliteeti. Vill on ühtlik, kuid hõredam ja võib esineda jämedaid villkarvu peamiselt kintsudel. Kolmandasse klassi võib arvata ristan dlambad, kel villak pole täiesti ühtlik, vill ülisäbar ning halva kõhu, jalgade ja pea kattumusega.

Väljaspoole klassi arvatakse lambad kes ei vasta eelmainitud klasside nõuetele.

IV EESTI TUMEDAPEALISTE NOORLAMMASTE HINDAMISE JA BONITEERIMISE ALUSED

Eesti tumedapealiste noorlammaste boniteerimist teostatakse astmeliselt kolmel korral: 4 kuuselt, 1 ja 2 aastaselt.

Täiendavalt teostatakse vaatlust sünnijärgselt mis jääb täienduseks neljakuusele boniteerimisele ja 18 kuuste remontlammaste vaatlus jääb täienduseks 2 aastasele lamba boniteerimisele.

Sünnijärgselt kirjeldatakse ja hinnatakse imiktalled tõutüübi, luustiku arengu, tallede suuruse (eraldi üksik- ja kaksiktalled), villa ühtlikkuse, villa värvuse järgi ja määratakse nende üldhinne, mille alusel valitakse välja esialgselt noored remontjärtalled, kes jäetakse kastreerimata. Järtalled, kes ei vasta tõutüüble ja on nõrga konstitutsiooniga ning ebaühtliku villaga kastreeritakse esimesel elukuul.

Võõrdetallede hindamine. Tallede võõrutamisel, 4 kuu vanuselt (100 või 120 päevased) teostatakse tallede teistkordset hindamist, kusjuures hinnatakse järgmisi tunnuseid: tõutüüpi, luustikku ja konstitutsiooni, tallede arengut ning suurust (eluskaalu erinevalt üksik- ja kaksiktalledel), villa tihedust, villa pikkust, peenust ja ühtlikkust ning määratakse noorlammaste klassid, arvestades järgmisi eluskaale:

Minimaalsed keskmised eluskaalud 4 kuu vanuselt kg-des.

Klass	Järtalled	Utt-talled
Eliitklass	30	25
I klass	25	20
II klass	20	15
III klass	15	12

Kaksiktallede eluskaal võib olla 10% väiksem keskmisest eluskaalust.

Noorte remontlammaste hindamine

Kolmas ja neljas noorte remontlammaste hindamine ja valik tehakse kui noored remontlambad on 12 ja 18 kuu vanused. Hinnisel arvestatakse tõutüüpi, konstitutsiooni, välimikku, villa omadusi ja noorlooma arengut vastavalt eale ning määratakse noorlammaste klassid, kusjuures nõutakse järgmisi minimaalseid keskmisi eluskaalu nõudeid:

Eesti tumedapealiste noorlammaste minimaalsed eluskaalud kg-des.

Klass	Jäärad		Uted	
	12 kuuselt	18 kuuselt	12 kuuselt	18 kuuselt
Eliitklass	50	60	45	50
I klass	45	55	40	45
II klass	40	50	35	40
III klass	35	45	30	35

Noorlammaste eluskaal määratakse esimese boniteerimise ajal 4 kuu vanuselt. Hilisematel boniteerimistel võetakse aluseks eelmise sügise eluskaalu näitajad.

Sugujäärade boniteerimine viiakse läbi igal kevadel. Sugujäärade aretusväärtaus määratakse järglaste järgi teostatud hindamise tulemusel.

V EESTI VALGEPEALINE LAMBATÖUG

Soovitud tõutuüp. Eesti valgepealiste lammaste vill on valge värvusline, pikk, tihe ja katab kogu lamba keret. Pea on villast paljas ja kaetud lühikeste valgete karvadega. Ninasõõrmed ja ninapeegel on tavaliselt tumeda pigmendiga, mõnikord ka roosad, tumedate täppidega. Eesjalad on villaga kaetud kuni küünarliigesteni ja tagajalad kuni kannaliigesteni. Küünar- ja kannaliigestest allpool on jalad kaetud lühikeste valgete karvadega. Nahk on roosa, paks ja kohev. Mustad täpid ja laigud nahal ning pigmenteeritud villkarvad on vigadeks. Talled sünnivad valgevärvilise villaga.

Pea on keskmise suurusega, laia otsmikuga võrdlemisi lühikese, sageli kongis ninaga, sarvedeta. Kõrvad on suured, püstised, pisut tahapoole hoiduvad, teravate otstega, kaetud tihedate valgete karvadega.

Kael on lühike, paks, lihasterikas ning liitub pea ja rinnaga sujuvalt.

Rind on hästi lai ja sügav, kaardunud roietega. Lihasterikas turi liitub hästi seljaga, moodustades mõnikord väikese turjakühmu.

Selg ja lanne on võrdlemisi pikad ja sirged. Lanne on lühike, lai ja lihasterikas. Selja ja lande üleminek laudjaks on ühtlane, ilma märgatava ristluukühmuta.

Laudjas on lai, pisut luipu ja keskmise pikkusega.

Saba on pikk, kaetud võrdlemisi pika, tiheda villaga ja ulatub kuni kannaliigesteni.

Jalad on tugevad, sirge seisuga ja võrdlemisi madalad.

Toodangutüübilt on eesti valgepealised lambad varavalmivad, poolpeenvillalised liha-villalambad.

Olenevalt lammaste aretusväärtusest ja produktiivsusest jagatakse boniteerimisel **eesti valgepealised lambad 4 klassi**, kusjuures esimese klassi loomade hulgast valitakse eliitklassi lambad. (Väljaspoole klassi kuuluvaid lambaid ei kasutata enam tõuaretuses). Klasside määramisel võetakse aluseks järgmised minimaalsed nõuded:

Eliitklassi kuuluvad suured tugeva konstitutsiooniga, hästi arenenud võimsa, kuid mitte toore luustikuga, hästi arenenud lihavormidega madalajalgised lambad. Välimikult peavad eliitklassi lambad täiesti rahuldama soovitud tõutüübi nõuded.

Jäärade eluskaal peab täiskasvanult olema vähemalt 80 kg ja aastane villatoodang vähemalt 4,0 kg. Uttede eluskaal peab olema täiskasvanult vähemalt 55 kg ja aastane villatoodang vähemalt 3,3 kg. Villa säugu kõrgus peab olema vähemalt 9 sm; villa peenus 50—58 kvaliteediline. Villak on täiesti ühtlik pikkuselt ja peenuselt, läikiv ning selgelt väljendunud villa säbrusega ja kinnise säuguga. Kõhu kattumus villaga on hea. Puhasvilla määr vähemalt 55%.

Esimesse klassi kuuluvad suured tugeva konstitutsiooniga ja tugeva luustikuga hästi arenenud, ilma välimiku vigadeta, kooskõlalise kehaehitusega lambad.

Jäärade eluskaal peab olema vähemalt 70 kg ja aastane villatoodang 3,5 kg. Uttede eluskaal peab olema vähemalt 50 kg ja aastane villatoodang 3,0 kg. Villa säugu kõrgus vähemalt 7,5 sm, villa peenus 50—58 kvaliteeti. Villak peab olema täiesti ühtlik pikkuselt ja peenuselt, tihe, kinnise säuguga, selgelt väljendunud säbrusega ja hea läikega. Kõhu kattumus villaga hea. Puhasvilla määr vähemalt 50%.

Teise klassi kuuluvad normaalselt arenenud keskmise suurusga, tugeva kuid kuivema konstitutsiooniga, oluliste välimiku vigadeta (villa suunda kalduvad lambad). Jäärade eluskaal peab olema vähemalt 60 kg ja aastane villatoodang 3,0 kg. Uttede eluskaal peab olema vähemalt 45 kg ja aastane villatoodang 2,5 kg. Villa säugu kõrgus vähemalt 7,0 sm, villa peenus vähemalt 50 kvaliteeti, ühtlik, tihe ja kinnise säuguga, selgelt väljendunud säbarusega. Puhasvilla määr vähemalt 50%.

Kolmandasse klassi kuuluvad normaalselt arenenud, väiksemad, kuid rahuldava kehaehitusega loomad. Jäärade eluskaal peab olema vähemalt 50 kg ja aastane villatoodang 2,5 kg. Uttede

eluskaal peab olema vähemalt 40 kg ja aastane villatoodang 2,0 kg. Villa säugu kõrgus olgu vähemalt 6,0 sm ja peenus 50—46 kvaliteeti. Vill võib olla hõredam ja villakus võib esineda vähesel määral jämedamaid villkarvu, eriti kintsudel. Villasäbarus ebaselgelt väljendunud. Puhasvilla määr vähemalt 50%. Kolmandasse klassi võib arvata ristandloomad, kel villak pole täiesti ühtlik, vill ülisäbar ja kõhu kattumus villaga ebarahuldav.

Väljaspoole klassi arvatakse lambad kes ei vasta eelpoolmainitud klasside nõuetele.

VI EESTI VALGEPEALISTE NOORLAMMASTE HINDAMISE JA BONITEERIMISE ALUSED

Eesti valgepealiste noorlammaste boniteerimist teostatakse astmeliselt kolmel korral: 4 kuuselt, 1 ja 2 aastasel.

Täiendavalt teostatakse vaatlust sünnijärgselt mis jääb täienduseks nelja kuusele boniteerimisele ja 18 kuuste remontlammaste vaatlus jääb täienduseks 2 aastasele lamba boniteerimisele.

Sünnijärgselt hinnatakse imiktallesid tõutüübi, arenemise ja suuruse alusel (eraldi üksik ja kaksiktalled), villa ühtlikkuse, villa värvuse järgi ja määratakse nende üldhinne ning valitakse selle alusel isegi esialgsed noored remontjäärtaled, kes jäetakse kastreerimata. Tõutüübitud, nõrgalt arnenud jäärtaled kastreeritakse esimesel elukuul.

Võõrdetallede hindamine. Tallede võõrutamisel, 4 kuu vanuselt (100 või 120 päevaselt) teostatakse teistkordset hindamist, kusjuures hinnatakse tõutuüpi, luustiku arengut ja konstitutsiooni, villa tihedust, peenust ja ühtlikkust. Samuti teostatakse arengu ja suuruse (eluskaalu, erinevalt üksik- ja kaksiktalledel) hindamist ning määratakse noorlammaste klassid, kusjuures arvestatakse järgmisi eluskaale.

Minimaalsed keskmised eluskaalud 4 kuu vanuselt kg-des.

Klass	Jäärtaled	Utt-talled
Eliitklass	30	25
I klass	25	20
II klass	20	15
III klass	15	12

Kaksiktallede eluskaal võib olla 10% väiksem.

Noorte remontlammaste hindamine

Kolmas ja neljas noorte remontlammaste hindamine ja valik teostatakse kui noored lambad on 12 ja 18 kuu vanused. Hindamisel arvestatakse tõutüüpi, konstitutsiooni, välimikku, villa omadusi ja noorlamba arengut vastavalt eale ning määratakse noorlammaste klassid, kusjuures nõutakse järgmisi keskmisi minimaalseid eluskaalu nõudeid:

Eesti valgepealiste noorlammaste minimaalsed eluskaalud kg-des.

Klass	Jäärad		Uted	
	12 kuuselt	18 kuuselt	12 kuuselt	18 kuuselt
Eliit-klass	45	55	40	45
I klass	40	50	35	40
II klass	35	45	30	35
III klass	30	40	25	30

Noorlammaste eluskaal määratakse esimese boniteerimise ajal 4 kuu vanuselt. Hilisematel boniteerimistel võetakse aluseks eelmine sügise eluskaalu näitajad.

Sugujäärade boniteerimine viiakse läbi igal kevadel. Sugu-jäärade aretusväärtus määratakse järglaste järgi teostatud hindamise tulemusel.

Ristandlammaste boniteerimisel määratakse ka lamba põlv-kond ja märgitakse rooma numbriga tõumärgi juurde.

VII VÕTI LIHA-VILLALAMMASTE BONITEERIMISEKS

Boniteerimise lehtedele lammaste individuaalse boniteerimise sissekannete kergendamiseks kasutatakse alljärgnevat tingmärkide süsteemi — boniteerimise võtit.

1. Tõug

Lammaste tõugu märgitakse nende venekeelse nimetuse esimeste tähtedega.

- ЭТ — eesti tumedapealine lammas
- ЭТМ — eesti tumedapealine ristandlammas
- ЭВ — eesti valgepealine lammas
- ЭВМ — eesti valgepealine ristandlammas

2. Tüüp

«a»-tõule konstitutsiooni ja produktiivsuse poolest soovitav tüüp.

«b»-tõu piirides ühekülgse villatoodangu poole kalduv.

«c»-tõu piirides lihakuse poole kalduv.

3. Villa tihedus (mass)

Villa tihedust määratakse villaku tähtsamal osal, küljel, käega katsudes, aga ka «nahaõmbluse» laiuse järgi, ja tähistatakse järgmiselt:

- «MM» — väga tihe vill
- «M» — rahuldav villa tihedus
- «MP» — hõre vill
- «MP—» — (miinus) — väga hõre vill

4. Villa pikkus (villasäugu kõrgus)

Villa pikkust määratakse sentimeetrites, mõõtes joonlauakese abil õgvendatud, kuid mitte pinguletõmmatud salku või säuku küljel, ja tähistatakse seda tähe «Д» abil, kirjutades selle juurde numbrid, mis näitavad salgu (säugu) pikkust sentimeetrites. Näiteks — Д 12 jne.

5. Villa säbarus

- «И» — hästi väljendunud villa säbarus säugu aluselt kuni ülemise otsani
- «И+» — (pluss) — kõrge, selgelt väljendunud (selge) säbarus
- «ИМ» — markeeritud säbarus, looked kõrged, kokkusurutud
- «И—» — (miinus) — ebaselge, puudulik säbarus
- «И=» — (kaks miinust) — villal puudub säbarus

6. Villa peenus

Villa peenust määratakse küljel kvaliteediklasside järgi üksikute villkarvade silma järgi hindamise teel, arvestades nende ühtlust kogu pikkusel.

Selle meetodi järgi villa peenuse hindamisel tuleb kasutada endakontrollimiseks villa proovisid (etaloone), mis on valitud ja koostatud kvaliteetide kaupa ja kontrollitud mikroskoobi abil.

Villa peenuse määramisel tehakse sissekanne vastava «kvaliteedi» numbriga. Näiteks: 44, 50, 56 jne.

Eesti liha-villalammaste vill võib kuuluda järgmistesse kvaliteetidesse:

	Kvaliteet	Peenus mikronites
Poolpeen	58	25,1—27,0
	56	27,1—29,0
	56/50	29,1—31,0
	50	31,1—34,0
Pooljäme	46	34,1—37,0
	44	37,1—40,0
	40	40,1—43,0
Jäme	36	43,1—55,0

7. Villaku ühtlikkus

Villaku ühtlikkust määratakse villa peenuse erinevuse järgi küljel ja kintsul.

Kintsul määratakse villa peenus keset joont, mis ühendab puusanukki kannaliigesega.

Villaku ühtlikkuse ülesmärkimine toimub järgmiselt:

«y» — villak on ühtlik, külje ja kintsu villa peenuse erinevus ei ületa üht kvaliteeti.

«y—» — (miinus) — villak pole täiesti ühtlik, külje ja kintsu villa peenuse vahe on kaks kvaliteeti.

«y==» — (kaks miinust) — villak on ebaühtlik, erinevus külje ja kintsu villa peenuse vahel on üle kahe kvaliteedi.

Villkarvade ühtlikkust külje villa säugus, selles üksikute jämedate villkarvade või kuiva lühikese karva esinemist tähistatakse märgiga «^» villaku ühtlikkust tähistava tähe kohal.

Näiteks villak pole küllaldaselt ühtlik ja säugus on üksikud jämedad villkarvad — märgitakse «y^»

8. Tumede villkarvade esinemine villakus

Tumede (pigmenteeritud) villkarvade esinemine villakus tähistatakse tähega «U». Nende puudumist ei tähistata.

«U» — pigmenteeritud villkarvu on villakus vähe

«U+» — (pluss) — pigmenteeritud villkarvu on villakus palju.

9. Villa värvus

Villa värvust hinnatakse kogu looma villaku ülevaatuse põhjal, kusjuures märgitakse järgmisi varjundeid:

- «Valge» — vill on täiesti valge
- «Hallikas» — vill on hallika värvusega
- «Kreemikas» — vill on kreemika värvusega

10. Rasvhigi

Konkreetsetes tingimustes ja teatud tõule normaalset rasvhigi hulka ja mihust tähistatakse tähega «Ж» Kõrvalekallet normaalsest märgitakse ära plussi või miinusega.

- «Ж—» — rasvhigi vähe
- «Ж=» — rasvhigi peaaegu puudub, «kuiv» vill.
- «Ж+» — rasvhigi ülekülluses.

11. Luustiku areng ja tugevus

Luustiku arengut ja tugevust hinnatakse kogu looma, pea kuju ja sääreluu jämeduse ülevaatuse põhjal ning tähistatakse tähega «К».

- «К» — luustik tugev, jalad küllaldaselt vastupidavad.
- «КТ» — luustik mitteküllaldase tugevusega, pea kitsas, pikk.
- «КГ» — luustik toores, massiivne.

Väikseid kõrvalekaldeid normaalsest luustiku ehitusest tooruse suunas, tähistatakse tähele «К» ühe miinusmärgi juurdekirjutamisega, õrnuse suunas kõrvalekalde puhul kirjutatakse kaks miinusmärki juurde.

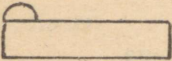
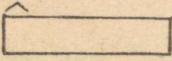
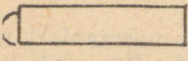
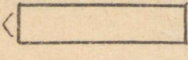
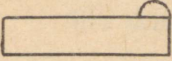
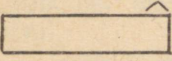
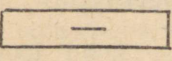
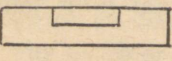
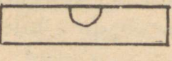
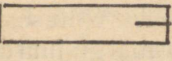
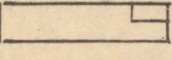
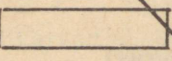
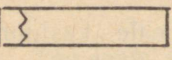
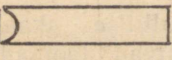
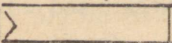
12. Looma arenemine (suurus)

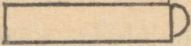
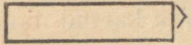
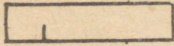
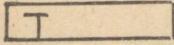
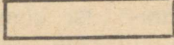

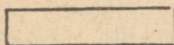
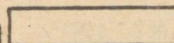
Looma arenemist hinnatakse vastavalt eale, kusjuures tuleb ära määrata looma täpne vanus.

Looma arenemise hinnang antakse 5-pallilise skaala järgi: arengult (suuruselt, elukaalult) silmapaistvad loomad märgitakse numbriga «5», suured loomad «4», keskmised «3» ja väikesed — «2».

13. Välimik

Välimiku kirjeldus teostatakse ristkülikute süsteemis

1. lai turi
2. kitsas turi (kõrge)
3. lai rind
4. kitsas rind
5. lai laudjas
6. kitsas laudjas
7. pikk selg
8. lühike selg
9. nõgus selg
10. pikk laudjas
11. lühike laudjas
12. luipu laudjas
13. abutühjus
14. laialt kaardunud roided (lai kere)
15. lamedad roided (kitsas kere)

16. hästi täidlased kintsud
17. kõhnad kintsud
18. kõrgejalgne loom
19. sügav kere (madalajalgne loom)
20. × jalgade x-kujuline seis
21. saabeljalgsus
22. peenuuline loom
23. jämedaluuline loom

14. Looma konstitutsioon

Looma konstitutsiooni määratakse kehaehituse koguhinnangu (luustiku tugevus, välimiku üksikud osad), naha ja nahaaluse sidekoe (naha paksus, tihkus jne.) ja ka villkatte iseloomustuse põhjal. Konstitutsiooni tähistatakse tähega «A».

«A» — tugeva konstitutsiooniga, kooskõlalise kehaehitusega, vastupidava luustikuga loom.

«AГ» — konstitutsioon väikese kallakuga tooruse poole.

«Г» — toores konstitutsioon.

«H» — õrn konstitutsioon

«AH» — konstitutsioon väikese kallakuga õrnuse poole.

15. Jalgade ja kõhu kattumus villaga

Lammaste jalgade villaga normaalse kattumuse korral ei tehta erilist märget. Eesjalgade head villaga kattumust tähistatakse üldhinnangu esimese nulli, tagajalgade head kattumust aga viimase nulli allakriipsutamiseaga. Nullisid kasutatakse looma üldise hinnangu äramärkimiseks (vt. allpool). Jalgade

puudulikku kattumust villaga tähistatakse märgiga «^» vastavate nullide kohal.

Kõhu villaga kattumuse paremaks määramiseks mõõdetakse kõhuvilla pikkus sentimeetrites ja märgitakse keskmiste nullide alla. Näiteks esi- ja tagajalad on hästi villaõga kaetud ning kõhuvilla pikkus on 5 sm — märgitakse: 00000.

— 5 —

16. Üldine hinnang

Looma üldine hinnang määratakse kindlaks produktiivsuse, üksikute välimikuliste kehaosade ning villaomaduste hinnangute kõrvutamise ja looma arengu ning tema kehaehituse kooskõlalise üldmulje põhjal. Üldhinnang antakse 5-pallilises süsteemis.

00000 — väga hea loom, silmapaistva villatoodangu ja hea kehaehitusega.

0000 — hea loom nii villatoodangu kui välimiku poolest.

000 — rahuldava toodangu ja välimikuga loom.

00 — mitterahuldav loom välimiku ja villa poolest.

VIII BONITEERIMISE ARUANDLUS

Pärast boniteerimise lõpetamist koostab boniteerija-zootehnik majandi lammaste boniteerimise koondkokkuvõtte, mille esitab:

a) tõufarm- ja tõufarmi kandidaat majandite lammaste boniteerimise korral — tõulavale.

b) mittetõufarm majandite lammaste boniteerimise korral — rajooni tõuaretuse zootehnikule.

Rajooni lammaste boniteerimise koondkokkuvõtte koostab rajooni tõuaretuse zootehnik ja esitab Põllumajanduse Ministeeriumile.

Tõufarmide ja tõufarmkanditaatide lammaste boniteerimise koondkokkuvõtte koostab lammaste riiklik tõulava ja esitab Põllumajanduse Ministeeriumile

Tasuta

A
A-2.2598

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00380736 1